

ДОСВІД ПОЛЬЩІ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ**THE EXPERIENCE OF POLAND IN THE FIELD OF CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE ENVIRONMENT**

**Фідря Ю.О., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності**

Волинський національний університет імені Лесі Українки

У статті крізь призму адаптації законодавства до європейських стандартів проаналізовано досвід Польщі у сфері кримінально-правової охорони довкілля. Визначено, що Польща використовує поліджерельний підхід до правового регулювання складів кримінальних правопорушень проти довкілля, з'ясовано позитивні та негативні сторони такого підходу.

Окрему увагу приділено аналізу Розділу XXII Кримінального кодексу Республіки Польща «Кримінальні правопорушення проти довкілля», а також характеристиці останніх законодавчих змін до цього розділу, які суттєво посилюють кримінальну відповідальність за передбачені ним діяння. Розглянуто запропоновані польською доктриною класифікації складів кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XXII Кримінального кодексу Республіки Польща. Проаналізовано статистичні дані щодо поширеності кримінальних правопорушень проти довкілля, передбачених Кримінальним кодексом Республіки Польща, на підставі чого зроблено висновок про зростання екологічних загроз та підвищену увагу до екологічних проблем правоохоронних органів.

Також розглянуто положення нової Директиви ЄС 2024/1203, яка встановлює мінімальні стандарти для криміналізації екологічних правопорушень і передбачає суворіші санкції за їх вчинення. Директива розширює каталог кримінальних правопорушень проти довкілля і акцентує увагу на посиленні кримінальної відповідальності юридичних осіб. Зроблено висновок, що згадана вище Директива ЄС 2024/1203 має великий вплив на подальший розвиток кримінального законодавства Польщі.

У статті підкреслено важливість досвіду Польщі для вдосконалення українського кримінального законодавства у сфері охорони довкілля, особливо в умовах євроінтеграційних процесів. Пропонується врахувати польські позитивні практики для удосконалення кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення та інтеграції сучасних механізмів розслідування та правозастосування у сфері охорони довкілля. Наголошено на важливості комплексного підходу до кримінально-правового захисту довкілля, спрямованого на сталий розвиток, екологічну безпеку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, кримінальна відповідальність, довкілля, екологічна безпека, екологічна злочинність, Кримінальний кодекс Республіки Польща, європейські стандарти.

The article examines Poland's experience in criminal law environmental protection, focusing on the adaptation of legislation to European standards. It identifies Poland's use of a multi-source approach to the legal regulation of criminal offenses against the environment, highlighting both its advantages and drawbacks.

Special attention is given to Chapter XXII of the Criminal Code of the Republic of Poland, titled "Criminal Offenses Against the Environment". The article discusses recent legislative amendments to this chapter, which significantly enhance criminal liability for the offenses it covers. Additionally, the author analyzes classifications of the corpus delicti of environmental criminal offenses under Chapter XXII as proposed by Polish legal scholars.

The author analyzes statistical data on the prevalence of criminal offenses against the environment under the Criminal Code of the Republic of Poland. Based on this analysis, the author concludes that environmental threats are on the rise, accompanied by increased attention to environmental issues from law enforcement agencies.

The article also examines the provisions of the new EU Directive 2024/1203, which establishes minimum standards for the criminalization of environmental offenses and introduces stricter sanctions for their commission. The Directive expands the scope of criminal offenses against the environment and emphasizes the need to strengthen the criminal liability of legal entities. The conclusion is drawn that EU Directive 2024/1203 significantly influences the future development of criminal law in Poland.

The article highlights the significance of Poland's experience in enhancing Ukrainian criminal legislation in the field of environmental protection, particularly in the context of European integration processes. It proposes adopting Poland's positive practices to strengthen criminal liability for environmental offenses and integrating modern mechanisms for investigation and law enforcement in environmental protection. The author underscores the importance of a comprehensive approach to the criminal law protection of the environment, focusing on sustainable development, environmental safety, and the preservation of natural resources for future generations.

Key words: criminal offenses against the environment, criminal liability, environment, environmental safety, environmental crime, Criminal Code of the Republic of Poland, European standards.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та інтенсифікації екологічних загроз питання охорони довкілля стає одним із найважливіших напрямів міжнародного співробітництва та внутрішньодержавної політики. Зміни клімату, забруднення води, повітря і ґрунтів, у тому числі спричинені війнами, незаконна вирубка лісів, неконтрольоване поводження з відходами – усе це становить серйозну загрозу для життя й здоров'я людей, біорізноманіття планети та сталого розвитку суспільства. У цьому контексті кримінально-правова охорона довкілля набуває особливого значення як один з ефективних інструментів протидії екологічним правопорушенням у цілому.

Особливий інтерес викликає досвід Польщі, яка, будучи членом Європейського Союзу (далі – ЄС), адаптувала своє законодавство до європейських стандартів охорони довкілля і продовжує це робити. Польща демонструє позитивні приклади імплементації директив ЄС у сфері

екологічного права, а також ефективні практики взаємодії судових, правоохоронних органів та громадських організацій у боротьбі з екологічними правопорушеннями.

Актуальність дослідження досвіду Польщі зумовлена важливістю вдосконалення кримінального законодавства України у сфері охорони довкілля, особливо в умовах воєнного стану, коли екологічна злочинність набуває небачених масштабів та форм. У світлі гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, впровадження сучасних технологій моніторингу та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, а також зважаючи на необхідність підвищення ефективності кримінально-правових заходів протидії цим правопорушенням тема дослідження є надзвичайно важливою. Окрім того, вивчення та адаптація позитивного досвіду Польщі у цій сфері сприятиме підвищенню ефективності національної системи охорони довкілля, захисту екологіч-

них прав громадян, а також забезпеченню сталого розвитку України в умовах реалізації проголошеного євроінтеграційного курсу.

Метою дослідження є аналіз досвіду Польщі у сфері кримінально-правової охорони довкілля, визначення його ключових аспектів та векторів розвитку, які можуть бути використані у ході вдосконалення національного законодавства з урахуванням європейських стандартів та сучасних викликів, які постали перед Україною.

Стан опрацювання проблематики. Питання кримінально-правової охорони довкілля вже привертало увагу українських учених, які у ході наукової розробки окремих кримінальних правопорушень у цій сфері аналізували кримінальне законодавство багатьох європейських країн, включаючи Польщу, та розглядали можливості запозичення зарубіжного досвіду вітчизняним законодавцем. Указана вище проблематика перебувала у фокусі наукових досліджень У. Антонюк, В. Джуган, О. Дудорова, П. Мельника, Н. Кобецької, Л. Коритко, Р. Мовчана, Ю. Турлової, М. Хавронюка, А. Шульги та інших учених.

У свою чергу, розвиток та особливості кримінально-правової охорони довкілля за законодавством Польщі досліджували й польські науковці, серед яких А. Барчак (A. Barczak), М. Будин-Кулік (M. Budyn-Kulik), Р. Завлоцкі (R. Zawlocki), Р. Лижва (R. Łyżwa), В. Радецькі (W. Radecki) та інші.

Виклад основного матеріалу. Як і у багатьох державах, у Польщі охорона довкілля ґрунтується, насамперед, на положеннях Конституції, яка закріплює обов'язок державних органів забезпечувати екологічну безпеку для нинішнього і майбутніх поколінь (ст. 74), а також обов'язок кожного дбайливо ставитися до довкілля і нести відповідальність, засади якої визначаються законом, за погіршення стану довкілля з його вини (ст. 86) [1]. У загальнодержавному механізмі охорони довкілля Польщі пріоритет у застосуванні мають заходи цивільно-правового та адміністративного характеру. Однак вони далеко не завжди є ефективними, а у багатьох випадках їх застосування не є релевантним суспільній небезпеці діянь та шкоді, яка була заподіяна довкіллю внаслідок їх вчинення. У такому разі необхідно звертатися до кримінально-правових інструментів охорони довкілля, яким відводиться роль *ultima ratio* – останнього, крайнього засобу державної політики, який застосовується, якщо інші засоби виявились неефективними.

Межі кримінально-правової охорони довкілля у Польщі визначаються не лише нормами Кримінального кодексу Республіки Польща (далі – КК РП). Як слушно зазначає П. Мельник, особливістю польського законодавства у сфері охорони довкілля є те, що кримінально-правова охорона довкілля здійснюється не лише КК РП, який був прийнятий 6 червня 1997 року, а й іншими законодавчими актами. Тобто можна сказати, що у Республіці Польща є, так звані, «позакодексові» злочини. І кількість цих злочинів є досить значна [2, с. 104–105]. Іншими словами, польський законодавець обрав поліджерельність як форму викладу кримінально-правових норм, коли ознаки складів кримінальних правопорушень (у т.ч. проти довкілля) закріплюються в актах, які загалом не присвячені регламентації кримінальної відповідальності.

Дійсно, склади кримінальних правопорушень проти довкілля уміщені у більше ніж 15 різних (здебільшого галузевих) законах, які регулюють питання охорони рослинного і тваринного світу, земельних, водних, лісових ресурсів, атмосферного повітря тощо. Цікаво, що такий підхід польського законодавця не отримав однозначного схвалення у наукових колах Польщі і піддається критиці. М. Пайонк та К. Урбановіч вважають таке кримінально-правове регулювання охорони довкілля непрозорим і таким, що негативно впливає на правосвідомість суспільства [3, с. 13], а Р. Лижва взагалі ставить під сумнів

доцільність виділення окремого розділу в КК РП, присвяченого кримінальним правопорушенням проти довкілля, адже за наявності «позакодексових» кримінальних правопорушень проти довкілля, це не забезпечує комплексності та єдності правового регулювання [4, с. 380]. З альтернативною позицією виступила М. Будин-Кулік, яка, з огляду на зростаючу потребу в охороні довкілля і, водночас, специфіку та складність цього питання, пропонує перенести усі відповідні правопорушення (у т.ч. й кримінальні) до єдиного нормативно-правового акта, який би комплексно регулював питання, пов'язані з охороною довкілля [5, с. 61]. У свою чергу, варто зазначити, що український законодавець виходить із засади єдності кримінально-правової регламентації, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [6] кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом.

Перш ніж переходити до загального аналізу розділу КК РП, який встановлює кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля, слід визначитись із деякими термінами. Відповідно до ст. 7 КК РП кримінальні правопорушення (*przestępstwa*) поділяються на злочини (*zbrodnie*) і кримінальні проступки (*występki*). У найбільш узагальненому вигляді різниця між ними полягає: по-перше, у виді та розмірі покарання, передбаченого за вчинення того чи іншого діяння (§ 2,3 ст. 7 КК РП), по-друге, у тому, що злочин може бути вчинений тільки умисно, а проступок – також і з необережності, якщо тільки це передбачено законом (ст. 8 КК РП) [7].

Розділ XXII КК РП «Кримінальні правопорушення проти довкілля» («*Przestępstwa przeciwko środowisku*») належить до числа тих небагатьох нових розділів, які з'явилися у Особливій частині КК РП 1997 року (у порівнянні із попереднім КК РП 1969 року). Це стало наочним проявом серйозного ставлення польської держави до охорони довкілля, що, у свою чергу, було обумовлене загостренням екологічних проблем, а також усвідомленням особливого значення довкілля для кожного суб'єкта суспільних відносин.

Розділ XXII КК РП на сьогодні уміщує 9 статей (181–188а), кожна з яких (окрім ст. 188а) передбачає кілька складів кримінальних правопорушень, які у польській доктрині кримінального права класифікують у різний спосіб.

Так, В. Радецькі виокремлює дві групи норм розділу XXII КК РП. Перша група охоплює ст.ст. 182–186 і передбачає відповідальність за забруднення та інші негативні впливи на довкілля, зокрема: 1) забруднення води, повітря та землі; 2) незаконне поводження з відходами; 3) незаконне поводження з радіоактивними матеріалами; 4) кваліфіковані види кримінальних правопорушень за наслідками, зазначеними в законі; 5) недбале ставлення до належного утримання засобів або невикористання засобів для запобігання забрудненню води, повітря або землі. Друга група, до якої входять статті 181, 187 та 188 КК РП, стосується охорони довкілля та його ресурсів, зокрема: 1) заподіяння тяжкої шкоди рослинному або тваринному світу; 2) заподіяння істотної шкоди природі внаслідок порушення правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ), знищення або пошкодження рослин чи тварин, що перебувають під охороною, знищення або пошкодження територій чи об'єктів ПЗФ; 3) незаконне будівництво або господарська діяльність на територіях та об'єктах ПЗФ [8, с. 272–273].

Р. Завлоцкі розділяє норми розділу XXII КК РП на три умовні групи, виходячи зі злочинного характеру караних діянь: 1) знищення або забруднення довкілля; 2) незаконний обіг матеріалів, які завдають шкоди довкіллю; 3) неналежне використання обладнання або несанкціоноване будівництво, що загрожує довкіллю. Зазначаючи, що запропонований ним поділ не зовсім впливає зі змісту

розділу XXII КК РП, науковець критикує закріплену у Кодексі концепцію кримінальних правопорушень проти довкілля через відсутність прозорості та послідовності і вважає, що її має бути переглянута [9, с. 129–130].

Аналіз повного тексту КК РП дає підстави стверджувати, що кримінальні правопорушення, передбачені іншими розділами КК РП, також можуть спричинити шкоду довкіллю. До них належать деякі кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, серед яких спричинення пожежі, повені, зсуву ґрунту, каміння чи снігу, вибуху вибухонебезпечних або легкозаймистих речовин та ін. (ст.ст. 163, 164, 165 КК РП), окремі кримінальні правопорушення проти порядку діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування (напр., блокування або перешкоджання офіційній діяльності органів охорони навколишнього природного середовища – ст. 225 КК РП) та ін.

Аналіз статистичних показників (за даними офіційного сайту Головного управління поліції Республіки Польща) дозволяє констатувати, що за останнє десятиліття (2013–2023 рр.) найбільш розповсюдженими зареєстрованими кримінальними правопорушеннями є діяння, передбачені ст. 183 КК РП «Незаконне поводження з відходами». Кількість зареєстрованих проваджень за цією статтею зростає більше ніж утричі: 2013 р. – 150, 2023 р. – 527. Більше ніж удвічі збільшилася кількість кримінально протиправних забруднень води, повітря або поверхні землі, передбачених ст. 182 КК РП: 2013 р. – 99, 2023 р. – 242. Також дещо зросла кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 181 КК РП «Знищення довкілля»: 2013 р. – 59, 2023 р. – 88. Найменш розповсюдженими (одиночні випадки або й взагалі відсутні) за обраний період стали кримінальні правопорушення, передбачені ст. 184 КК РП «Порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання» та ст. 185 КК РП «Вчинення злочинів проти довкілля при обтяжуючих обставинах» [10]. Наведені дані свідчать, з одного боку, про підвищення уваги до екологічних проблем та активізацію роботи правоохоронних органів у цій сфері, а з іншого – про зростання екологічних загроз, які потребують комплексного підходу до їх подолання із залученням усіх ключових стейкхолдерів.

Аналіз санкцій статей, уміщених у розділі XXII КК РП, дає підстави стверджувати, що за кримінальні правопорушення проти довкілля передбачено лише три види покарання: штраф, обмеження волі та позбавлення волі. Особливістю санкцій статей цього розділу є те, що більшість з них є відносно визначеними і передбачають покарання лише у виді позбавлення волі (напр., ст. 181 §1, ст. 182 §1). Найсуворішою є санкція, вказана у § 3 ст. 185 КК РП, відповідно до якого якщо наслідком діяння, передбаченого ст. 182 (§ 1,3), ст. 183 (§ 1,3), ст. 184 (§ 1,2), стала смерть людини або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень кільком особам, то винний карається позбавленням волі на строк від 3 до 20 років. Решта санкцій носять альтернативний характер і їх можна умовно поділити на дві групи: санкції першої групи передбачають можливість призначення штрафу, або обмеження волі, або позбавлення волі (напр., ст. 184 § 3, ст. 187 § 1), а санкції другої групи – лише штрафу або обмеження волі (напр., ст. 181 § 5, ст. 186 § 3).

На думку А. Барчак, покарання за кримінальні правопорушення проти довкілля повинні бути жорсткими та відчутними. Польська науковиця вважає, що аргументом на користь цього є стаття 3(2) Закону «Про надання інформації про стан довкілля та його охорону, участь громадськості в охороні довкілля та оцінку впливу на довкілля», яка вказує, що під впливом на довкілля слід розуміти також і вплив на людське здоров'я, яке разом із життям людини, безсумнівно, є найвищою цінністю [11, с. 28]. Таку позицію підтримують й інші науковці, зокрема: «Здається, що сьогодні цінність такого блага, як довкілля,

беззаперечно зросла, але, на жаль, водночас, ми все частіше стаємо свідками екологічних злочинів, які сягають надзвичайних масштабів і завдають непоправної шкоди. Якщо ми хочемо дбати про довкілля таким чином, щоб воно служило майбутнім поколінням, необхідно посилити покарання за вищезгадані злочини» [12, с. 59].

Відповідно польського законодавця на екологічні загрози та очевидне зростання злочинності у сфері охорони довкілля за останні роки стало прийняття 22 липня 2022 року Закону про внесення змін до деяких законів щодо запобігання екологічним правопорушенням (далі – Закон) [13], який набрав чинності 01.09.2022 року. Цим Законом викладено у новій редакції §1–3 ст. 181, ст. 182, § 1,5,6 ст. 183, ст. 185, §1 ст. 186 КК РП. Характеризуючи внесені зміни, слід зазначити, що більшість з них стосувалася посилення санкцій за кримінальні правопорушення проти довкілля шляхом підвищення мінімальних та максимальних меж покарання у виді позбавлення волі, у тому числі й за ті, що вчинені з необережності.

Крім того, Законом додано до ст. 183 КК РП новий §5а, який криміналізує залишення небезпечних відходів в місці, не призначеному для їх розміщення або зберігання. Посилення кримінальних санкцій у сфері поводження з відходами видається вкрай важливим та тлі істотного збільшення кількості кримінальних правопорушень у цій сфері та серйозності загрози для здоров'я та життя людей, а також довкілля.

Ще однією новелою, запровадженою аналізованим Законом, стала поява у розділі XXII КК РП статті 188а, відповідно до змісту якої до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене §1 або 3 ст. 182, §1, 3, 5а або 6 ст. 183 або §1 або 2 ст. 184, і яка добровільно відшкодувала шкоду повністю або в значній частині, суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання або навіть звільнити від його призначення. Таким чином, у КК РП запроваджено інститут дійового каяття щодо кримінальних правопорушень проти довкілля, яке повинно проявитися у добровільному відшкодуванні шкоди, заподіяної довкіллю.

У цілому, ухвалення цього Закону та оновлення розділу XXII КК РП отримало схвальні відгуки у польському науковому середовищі, а також було позитивно сприйнято польським суспільством, оскільки попередні санкції, передбачені КК РП, об'єктивно не виконували свого призначення, а деякі кримінально-правові норми не були адаптовані до сучасних екологічних викликів та містили ризики уникнення відповідальності правопорушниками.

У перспективі найближчих кількох років у Польщі передбачається наступний виток новелізації кримінальної відповідальності за правопорушення проти довкілля, який зумовлений прийняттям нової Директиви ЄС 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про кримінально-правову охорону довкілля, що замінює директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС (далі – Директива ЄС 2024/1203) [14]. Метою Директиви ЄС 2024/1203 є забезпечення більш ефективної охорони довкілля шляхом встановлення мінімальних вимог до визначення екологічних злочинів, а також заходів для попередження та боротьби з екологічною злочинністю та для більш ефективного застосування екологічного права ЄС. Таким чином, новий документ вимагає від держав-членів ЄС, у т.ч. й від Польщі, посилення кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти довкілля.

Аналіз тексту Директиви ЄС 2024/1203 дозволяє виділити основні положення, які у майбутньому повинні бути імплементовані у кримінальне законодавство Польщі та інших держав ЄС.

По-перше, Директива ЄС 2024/1203 істотно розширила існуючий каталог кримінальних правопорушень проти довкілля у відповідь на зростання еколо-

гічної злочинної діяльності. Згідно із ст. 3 Директиви ЄС 2024/1203 держави-члени ЄС повинні забезпечити, щоб незаконні та умисні діяння, перелік яких поданий у цій статті, були криміналізовані. До таких діянь, серед іншого, віднесено: випуск в обіг продукції, що завдає шкоди довкіллю, незаконний забір води, порушення норм викидів парникових газів, незаконний збір, транспортування та переробка відходів, особливо тих, що містять токсичні речовини (хімікати, важкі метали, нафтопродукти) та ін. Також криміналізовано підбурювання та пособництво у вчиненні кримінальних правопорушень, указаних у ст. 3 Директиви ЄС 2024/1203.

По-друге, Директива ЄС 2024/1203 суттєво посилила покарання за екологічні кримінальні правопорушення та диференціювала строки позбавлення волі для фізичних осіб залежно від тяжкості вчиненого діяння та його наслідків (ст. 5). Найсуворіше покарання повинно бути передбачене за наслідки у вигляді смерті людини або спричинення істотної шкоди її здоров'ю. З іншого боку, важливо, щоб відповідні санкції були ефективними, пропорційними та мали попереджувальний (застерігаючий) ефект. Також Директива ЄС 2024/1203 конкретизувала умови кримінальної відповідальності у сфері довкілля юридичних осіб (ст. 6), а також встановила досить великий перелік санкцій та засобів, які можуть бути до них застосовані (ст. 7).

На переконання Я.Тлапак-Навратілової, порівняно з попередньою директивою, нове правове регулювання кримінальних правопорушень проти довкілля пропонує державам-членам значно більше можливостей для використання кримінально-правових інструментів, що, безсумнівно, призведе до посилення захисту довкілля [15, с. 13]. Вочевидь, є підстави погодитися із такою думкою і, свою чергою, слід зазначити, що у цілому Директива 2024/1203 запроваджує досить жорсткі заходи задля ефективного стримування екологічної злочинності, яка спричинює серйозні наслідки для здоров'я населення та стану довкілля. Суворість покарань може свідчити про

рішучість європейських законодавців у боротьбі із забрудненням та деградацією довкілля.

Таким чином, польський законодавець має досить чіткі орієнтири розвитку та удосконалення сфери кримінально-правової охорони довкілля, які вимагають якнайшвидшого впровадження, адже відповідно до ст. 28 Директиви 2024/1203 держави-члени повинні ввести в дію закони та підзаконні акти, необхідні для виконання цієї Директиви, до 21 травня 2026 року.

Висновки. Світовий розвиток впродовж останніх століть, що супроводжується дедалі більшим антропогенним впливом на довкілля, призвів до незворотних змін – глобального потепління, зміни клімату, занепаду і знищення багатьох природних рослинних і тваринних екосистем та виникнення стійкої та абсолютно реальної загрози здоров'ю і життю людини. Наведене спонукає міжнародну спільноту у цілому і кожну державу зокрема до пошуку та впровадження ефективних шляхів захисту й охорони довкілля, що, серед іншого, передбачає застосування механізмів кримінальної відповідальності.

Досвід Польщі є прикладом застосування комплексного підходу до кримінально-правової охорони довкілля, заснованому на європейських стандартах, націлених на забезпечення сталого розвитку, підвищення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

У відповідь на зростаючі екологічні загрози Польща як член ЄС активно імплементує європейські директиви у національне законодавство, демонструючи системність у сфері кримінально-правового захисту довкілля. Нова Директива ЄС 2024/1203 задає напрямок подальшому розвитку кримінального законодавства Польщі, спрямованого на розширення переліку кримінальних правопорушень проти довкілля та посилення кримінальної відповідальності за їх вчинення. З урахуванням євроінтеграційних процесів, які тривають у нашій державі, адаптація успішних практик Польщі може значно підвищити ефективність кримінально-правової охорони довкілля в Україні, у тому числі й в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення 15.01.2025)
2. Мельник П.В. Кримінально-правова охорона довкілля республіки Польща. *Наше право*. 2013. № 10. С. 102-107.
3. Maciej Pająk, Katarzyna Urbanowicz. Węzłowe problemy penalnej ochrony środowiska w Polsce. Przyczynek do dyskusji. *Odpowiedzialność prawna o charakterze penalnym za delikty przeciwko środowisku naturalnemu. Monografia*. 2020. 260s. URL: https://www.nexto.pl/upload/virtualo/c_h_beck/2b81e60d9eea986b2c98bc86a58e5428a675df59/free/2b81e60d9eea986b2c98bc86a58e5428a675df59.pdf?srsltid=AfmBOoquvn-4dkzkVQHgM_xVu7_K2Ma39rQqImSbc7VMC_dRWPEW0R5b (дата звернення 10.01.2025)
4. Rafał Łyżwa. Karnoprawne instrumenty ochrony środowiska. *Studia Prawnoustrojowe*. 2018. № 42. S. 377-388. URL: <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/4824> (дата звернення 10.01.2025)
5. Magdalena Budyn-Kulik. Karnoprawna ochrona obiektów i terenów chronionych w świetle wybranych przepisów rozdziału XXII Kodeksu karnego (art. 181 § 2 i 5, art. 187, art. 188 K.k.) *Studia Prawnicze KUL*. 2020. № 3 (83). S. 45-64. URL: <https://czasopisma.kul.pl/index.php/sp/article/view/11506> (дата звернення 15.01.2025)
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20240907#n3426> (дата звернення 15.01.2025)
7. Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення 10.01.2025)
8. W. Radecki. Przepisy przeciwko środowisku, [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Pozakodeksowe prawo karne, t. II, Przepisy gospodarcze oraz przeciwko środowisku. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 272–273.
9. Robert Zawłocki. Karnoprawna ochrona środowiska naturalnego. *Przegląd prawa rolnego*. 2014. № 1 (14). S. 127-146 URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/794ac79c-f00e-46f2-9594-8a55fe924cc6/content> (дата звернення 15.01.2025)
10. Przepisy przeciwko środowisku (art. 181-188). Komenda Główna Policji. <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-3> (дата звернення 15.01.2025)
11. Anna Barczak. Odpowiedzialność prawna w ochronie środowiska ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności karnej. *Prawo w działaniu. Sprawy karne*. 2024. №59. S. 22-39. URL: https://pwd.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2024/10/59_Prawo-w-Dzialaniu_PK_02.pdf (дата звернення 12.01.2025)
12. Przestępczość środowiskowa – współczesne wyzwanie dla organów ścigania oraz Inspekcji Ochrony Środowiska / pod redakcją Marcina Wielca. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Warszawa, 2022. 200s. URL: <https://wydawnictwo.iws.gov.pl/produkt/przestepczosc-srodowiskowa-wspolczesne-wyzwanie-dla-organow-scigania-oraz-inspekcji-ochrony-srodowiska/> (дата звернення 15.01.2025)
13. Ustawa z dnia 22 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu przeciwdziałania przestępczości środowiskowej (Dz. U. z 2022 r. poz. 1726). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220001726> (дата звернення 10.01.2025)
14. Директива (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про кримінально-правову охорону довкілля, яка замінює директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (дата звернення 15.01.2025)
15. Jana Tlapák Navrátilová. Europeizacja ochrony środowiska poprzez prawo karne. *IUS NOVUM*. 2024, vol. 18, nr 3, s. 1–17.